

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Adres redactie: ds H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Administratie: Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist

Geheel Israël zal zalig worden, maar hoe...?

(1)

1) Ten onrechte stelt de Israël-theologie van de Ned. Herv. Kerk Israël als het uitverkoren volk van God gelijk met de „door de Joden zelf de eeuwen door ervaren en ook voor niet-Joden herkenbare gemeenschap”.

Toelichting: Vgl. hiervoor het door de synode der Ned. Herv. Kerk gepubliceerde stuk: Israël, volk, land en staat, 's-Gravenhage 1970, pag. 22.

— Het is wel waar, dat God de Here een bijzondere bemoeienis heeft met Israël zoals het zich concreet aan ons voordoet, maar het wekt misverstand, deze bijzondere bemoeienis ongenueanceerd uitverkiezing te noemen.

Rom. 11:28: Zo zijn zij wel vijanden wat aangaat het evangelie, om uwentwil, maar wat aangaat de verkiezing zijn zij beminden om der vaderen wil. Paulus beziet Israël onder een dubbel aspect.

2) De Schrift leert ons in een van het Oude naar het Nieuwe Testament toenemende duidelijkheid te onderscheiden tussen een Israël naar het vlees (1 Cor. 10:18) en een Israël Gods (Gal. 6:16); tussen de jood in het openbaar en de jood in het verborgene (Rom. 2:28, 29); tussen de besnijdenis van het vlees en de besnijdenis van het hart (Jer. 4:4; Rom. 2:29); tussen hen die zeggen dat zij joden zijn en het niet zijn, maar liegen (Openb. 3:9) en Israëlieten in welke geen bedrog is (Joh. 1:48); tussen hen, die van Israël afstammen en hen, die Israël zijn (Rom. 9:6).

Toelichting: Men kan zelfs zeggen, dat Paulus, in Rom. 9-11 over Israël schrijvende, in Rom. 9:6-13 ten aanzien van Israël een begripsbepaling nastreeft. Hij wil het niet hebben over Israël naar het vlees, niet over de kinderen van het vlees maar over het Israël der belofte, de kinderen der belofte. (vs 8) Anders gezegd: het Israël van het voornemen Gods, dat naar de verkiezing is (vs 11).

Het spreekt vanzelf dat deze „begripsbepaling” van Israël ons door het geheel van deze hoofdstukken heen voor ogen moet blijven staan, dus ook bij de bekende en veel omstreden uitspraak in Rom. 11:26: En alzo zal geheel Israël zalig worden... Het zorgvuldig omschreven Israël is bedoeld.

3) Gods verkiezing is in de loop van de Oudtestamentische geschiedenis scheidingmakend door het midden van het volkstotaal van Israël heengegaan, zodat steeds duidelijker een rest overbleef.

Toelichting: Verkiezing wil hier een aanduiding zijn van het verkiezend handelen Gods in de historie van Israël. Mozes heeft het hele volk van Israël als een uitverkoren volk aangesproken (Deutr. 7:6: Want ge zijt een heilig volk den HERE, uw God; U heeft de HERE; uw God, verkoren, dat gij Hem tot een volk des eigendoms zoudt zijn uit alle volken die op de aardbodem zijn.) Deze verkiezing in de breedste zin des woords heeft tot in onze dagen haar betekenis niet verloren. Intussen is van Mozes' dagen af de HERE God binnen het volkstotaal van Israël verkiezend voort gegaan: Uit het volk werd de stam van Juda verkozen (Ps. 78:68); uit de stam van Juda werd het huis van David verkozen (2 Sam. 7:8; Ps. 78:70); uit het huis van David de (bepaalde) Zoon van David (2 Sam. 7:12; 2 Sam. 12:24, 25; Jedidja).

Hetzelfde verkiezend voornemen van de HERE zien we trouwens reeds werkzaam in de geschiedenis der aartsvaders (Rom. 9:9-11). Het kwam er telkens voor de naaste kring, waarbinnen dit verkiezend handelen Gods plaats vond, op aan, deze verkiezing te beamen en de bevoorrechtiging van de verkorene te „nemen”. Zie daarvoor, heel duidelijk, de geschiedenis van Jozef, „de uitverkorene onder zijn broeders”, Gen. 49:26. Trouwens ook de verder afstaanden in het volk moesten tegenover het verkiezend handelen van God en tegenover de verkorene hun houding steeds bepalen. De steen die tot hoofd des hoeks verkoren werd, was de bij de

bouwlieden verworpene (Ps. 118:22) en daarom tegelijk steen des aanstoots en rots der ergernis (1 Petr. 2:7). Zo maakte Gods verkiezend handelen telkens scheiding binnen het volk tussen de hoogmoedigen, die zich er aan stootten en de ootmoedigen, die zich erover verheugden. Deze laatsten vormden steeds samen met de verkorene het overblijfsel naar de verkiezing der genade (Rom. 11:5).

„Ziehier, ik en de kinderen die Gij mij gegeven hebt” (Jes. 8:17, 18; Hebr. 2:13).

4) Deze rest, dit overblijfsel naar de verkiezing der genade, wordt (soms afzonderlijk, Gal. 6:16; Jak. 1:1, soms tesamen met de gelovigen uit de heidenen, Openb. 7:4 vv; Philip. 3:3) (het ware) Israël of de (ware) besnijdenis genoemd; het is „het gehele Israël, dat zalig wordt” (Rom. 11:26).

Toelichting: Het kan vreemd schijnen, dat een rest een geheel genoemd wordt. Voor ons is dat een tegenstelling, maar niet voor God. Wat voor ons een rest is, is voor Hem het geheel, dat Hij bedoeld heeft. Daarom kan deze rest de zeventuizend genoemd worden (1 Kon. 19:18; Rom. 11:4), het getal van Gods volheid. Vgl. ook Micha 2:12: „Voorzeker zal Ik u, o Jakob, gans verzamelen, voorzeker zal Ik Israëls overblijfsel vergaderen.” Hier staan het totaal en het overblijfsel ook niet tegenover elkaar. cf ook: Jer. 31:7 Volk/overblijfsel.

5) Om dit overblijfsel de hele geschiedenis door toe te brengen tot de gemeente die zalig wordt, behoudt de Here God het Israël-naar-het-vlees voor ieder zichtbaar in stand.

Toelichting: „Telkens wanneer iemand (van hen) zich tot de Here bekeert (2 Cor. 3:16)”, moet het duidelijk zijn, dat het een Israëliet is, die zich bekeert. Daarom waakt God de geschiedenis door over Israëls identiteit, om zo zijn trouw aan Israël te manifesteren. Vergelijk voor deze gedachte Jes. 65:8-10: „Alzo zegt de HERE: gelijk wanneer men most in een bos druiven vindt, men zegt: verderf ze niet, want daar is een zegen in; alzo zal Ik het om mijner knechten wil doen, dat Ik hen niet allen verderf; en Ik zal zaad uit Jakob voortbrengen en uit Juda een erfbeziuter van mijn bergen; en mijn uitverkorenen zullen het erfdeel bezitten en mijn knechten zullen aldaar wonen; en Saron zal tot een schaapskooi worden en het dal van Achor tot een runderleger, voor mijn volk dat Mij gezocht heeft.”

6) De Israëlieten-naar-het-vlees kunnen, vanwege dit overblijfsel, dat zich de hele ge-

H. de Jong - Amsterdam

schiedenis door in hun midden bevindt, „geliefden om der vaderen wil” (Rom. 11 : 28) genoemd worden.

Toelichting: Bedoeld is, 'door God geliefden'. God denkt aan hen om de eed, die Hij de vaders gezworen heeft (Deut. 4 : 31; Lucas 1 : 73). „Want de genadegiften en de roeping Gods zijn onbetrouwelijk.” (Rom. 11 : 29) Dit overblijfsel is steeds voor uitbreiding vatbaar. Van Godswege tendeert het overblijfsel naar de volheid.

7) Gerekend echter naar hun houding tegenover het evangelie zijn zij vijanden (Rom. 11 : 28) en is de toorn Gods tot het einde toe over hen gekomen (1 Thess. 2 : 16).

Toelichting: Bedoeld is 'Gods vijanden', d.w.z. dat God ze behandelt als vijanden; „om uwentwil”, zegt Paulus, d.w.z. „om ruimte voor jullie te maken”. God verwerpt ze (Rom. 11 : 15). 1 Thess. 2 :

15, 16. „de Joden die zelfs de Here Jezus en de profeten gedood en ons tot het uiterste vervolgd hebben, die Gode niet behagen en tegen alle mensen ingaan, daar zij ons verhinderen tot de heidenen te spreken tot hun behoud, waardoor zij te allen tijde de maat hunner zonden vol maken. De toorn is over hen gekomen tot het einde.” Wat Paulus hier zegt, beperkt zich niet tot de Joden uit Judea, hoewel hij die in de eerste plaats bedoelt.

8) De houding van de gemeente moet in overeenstemming zijn met deze tweeledige houding van de Here God tegenover Israël.

Toelichting: Hand. 2 : 38-40: „En Petrus antwoordde hun: Bekeert u en een ieder van u late zich dopen op de naam van Jezus Christus tot vergeving van uw zonden en gij zult de gave des Heiligen Geestes ontvangen. Want voor u is de belofte en voor uw kinderen en voor allen die verre zijn, zovelen als de Here, onze God, er toe roepen zal. En met nog meer andere woorden getuigde hij en hij vermaande hen, zeggende: laat u behouden uit dit verkeerde geslacht.” Deze laatste uitdrukking herinnert aan Israëls verwerping, maar het begin doet denken aan Bavinck's woord: „Niemand mag geloven, dat hij een verwerpene is.”

ve de diakenen als niet-leden van die kerkeraad niet mee beslissen. Indien de opvattingen hieromtrent veranderd zijn, hadden de Kerkenordening of de Regeling Kerkeraad gewijzigd moeten worden, doch op een zo belangrijk punt als de bevoegdheid van bestuursorganen van een rechtspersoon kan een afwijkend gebruik niet aan bepalingen op dit stuk hun kracht ontnemen”.

Het gaat mij in dit artikel niet om de vraag of de gereformeerde kerkregering in deze uitspraak inderdaad in haar eigenheid is gerespecteerd.

Over de gang van zaken in Zwolle is mij te weinig bekend om te kunnen beoordelen of de genoemde plaatselijke regeling steeds is in acht genomen en welke taak de diakenen in die regeling precies werd toegemeten. Misschien kan dit nog eens aan de orde komen, want hier is een belangrijke zaak in geding en de kerkeraden doen goed van deze uitspraak nota te nemen.

Het gaat mij dit maal niet om onze kerkorde maar om onze belijdenis. Er is ons altijd weer verzekerd dat de broeders in Amersfoort en Hoogeveen streden om het belijden van de kerk, dat was aangerand en moest veilig gesteld worden.

Ds D. Vreugdenhil kon in Amersfoort niet vergaderen met één van die boze ondertekenaars van de Open Brief, die man moest er eerst uit.

De belijdenis was in geding, daarom mocht de synode van Amersfoort, via een vertrouwelijke instructie een stuk in behandeling nemen dat haar door de kerken niet was voorgelegd.

De kerkorde, zo leert men in het nieuwe kerkrecht, is er om de belijdenis te handhaven; meent iemand afwijking van de belijdenis te constateren dan mag hij desnoods de k.o. met voeten treden.

Maar als in Zwolle de groep ds D. Vreugdenhil voor de rechter komt, worden de bordjes plotseling verhangen.

Want nu wordt er gestreden voor de kerkorde ten koste van de belijdenis.

In art. 30 van onze Nederl. Gel. Belijdenis lezen we over de regering van de kerk „... dat er ook Opzieners en Diakenen zijn, om met de herders te zijn als Raad der kerk...”

Naar onze belijdenis behoren de diakenen tot de Raad van de Kerk.

Hiermee vertel ik helemaal geen nieuws, want velen van onze lezers zullen de brochure van wijlen Prof. P. Deddens over deze materie wel ergens in hun boekenkast hebben.

In deze brochure wordt gesteld dat de diakenen niet bij de kerkeraad behoren en dat de kerkorde op dit punt naar de Schrift is, maar de belijdenis niet.

Er was een tijd, waarin de belijdenis in discussie mocht worden gebracht. Intussen wast het water van de zee niet af, dat naar ons belijden de diakenen bij de kerkeraad behoren.

Voor de rechtbank in Zwolle streed men dus niet voor de belijdenis.

Ds D. Vreugdenhil en de zijnen zouden er goed aan doen de vertogen in hun kringen over de handhaving van de belijdenis nog eens te lezen, misschien kunnen de broeders zich voorstellen dat deze in onze oren niet aan overtuigingskracht hebben gewonnen.

Daarom zijn we benieuwd welke gevolgen deze publieke aantasting van de belijdenis der kerken zal hebben.

VAN DER KWAST

KERKELIJK Leven

De belijdenis schaakmat gezet in Zwolle

In de brief aan de Philippenzen schrijft de apostel Paulus dat wat hem in zijn gevangenschap is wedervaren tot bevordering van het evangelie heeft gediend.

Het proces de apostel aangedaan, deed de Naam van Christus geen schade, integendeel, er was een krachtig getuigenis.

Heel anders ligt de zaak, wanneer gelovigen elkaar voor de rechter dagen. In 1 Cor. 6 schrijft Paulus dat, wanneer de éne broeder zijn recht zoekt tegen de ander bij de ongelovigen, de zaak voor hen reeds geheel verloren is en komt de bekende opwekking voor om maar liever onrecht te lijden.

Het wordt nog moeilijker, wanneer kerken van de Here Jezus Christus elkaar processen voor de wereldlijke rechter aandoen.

Hiermede is niet gezegd dat rechtszaken onder christenen of processen van kerken altijd te veroordelen zijn, maar wel, dat we ons tot een uiterst minimum zullen moeten beperken.

Het is toch een beschamende zaak, wanneer de arrondissementsrechtbank van Haarlem in een geding om de kerkelijke goederen te Beverwijk overweegt: „dat de rechtbank, gezien de aard van het tussen partijen bestaande geschil, ervan heeft afgezien een comparitie tot het beproeven van een verening te bevelen, doch anderzijds wil opmerken dat het feit dat partijen elkaar op theologische gronden menen te moeten verketteren niet behoort te verhinderen dat over

de bezittingen, welke door hen gezamenlijk zijn bijeengebracht, een passende verdelingsregeling wordt getroffen”.

In het handboek voor 1971 van de kerken, die in Hoogeveen bijeen waren, komt in het jaaroverzicht een onderdeel voor onder het opschrift: Het kerkelijk conflict in de sfeer van het recht.

Hierin deelt de schrijver Prof. J. Kamphuis mee dat de rechterlijke beslissing over de kerkelijke goederen in Zwolle er geen twijfel aan liet bestaan dat de gereformeerde kerkregering in haar 'eigenheid' werd gerespecteerd.

In Zwolle was namelijk geprobeerd met behulp van de diakenen de kerkeraad in de zin van de kerkorde, nl. de predikanten en ouderlingen, als regerend college schaakmat te zetten en zo dreigde de gemeente haar bezittingen kwijt te raken, aldus de overzichtschrijver.

Maar de rechtbank bracht uitkomst en sprak uit:

„In de k.o. wordt duidelijk onderscheiden tussen de Kerkeraad, bestaande in principe uit predikanten en ouderlingen enerzijds (art. 37 K.O.) en de diakenen anderzijds. Deze laatsten zullen in de gemeenten waar het aantal ouderlingen gering is, in de kerkeraad kunnen worden opgenomen door plaatselijke regeling (art. 38 K.O.). De plaatselijke voor Zwolle geldende regeling heeft zulks niet gedaan. Zij bepaalt dat eenmaal per maand de diakenen in de vergadering van de kerkeraad komen, of zo dikwijls zij daartoe opgeroepen worden. Diakenen zijn derhalve geen leden van de kerkeraad. In zaken waarover de beslissing aan de kerkeraad is opgedragen mogen derhal-

Betaling abonnementsgelden

De abonnees die hun gelden per 1 april jl. nog niet betaalden hebben allen een herinneringskaart ontvangen.

We verzoeken U beleefd ten spoedigste het verschuldigde bedrag (f 15,—) over te maken op giro 233117 t.n.v. Drukkerij Steenberg, Zeist, met vermelding „Opbouw”.

De Administratie

KRENTEN IN HET BROOD

„En jij hebt keurig stilgezeten”, zei onze gastpredikant vandaag tegen een kleuter op de voorste rij. Hij was na de zegen het kanseltje afgekomen, had een handdruk van de dienstdoende ouderling gekregen (wij geloven nog aan een handdruk en aan dienstdoende ouderlingen, ja die beide) en zou de kerk worden uitgeleid. Maar eerst ging zijn oog naar de kleuter op de voorste rij. Die had namelijk bij het begin van de dienst al zorgjes gegeven, toen hij zijn blijdschap over het samenzijn krachtig uitjebelde. Maar een vriendelijk lachje en een pastoraal gebaar van de kansel hadden hem stilgekregen. Voor een vol uur. Vandaar die duidelijke en publieke uitspraak, niet ex cathedra maar toch post cathedra: „en jij hebt keurig stilgezeten”.

Er ging een kostelijke lach door de zaal. Verrukkelijk, zo'n „gewoon wordeke” in een kerk, die alleen op de waarheid staat ingesteld, en die de waarheid in zo'n gewoon wordeke krijgt opgediend. En ditmaal viel dat wordeke (net) buiten de eredienst — maar het effect is nog sterker wanneer het binnen de liturgie een bescheiden plaatsje vindt.

Onlangs bijvoorbeeld onderbrak een jonge predikant-annex-huisvader zijn preek en vroeg vriendelijk aan zijn dochttertje, dat hardnekkig zat te wiebelen: „wat is er? is er wat?” Het arme kind had het lef niet om te antwoorden, dat ze op dat ogenblik het meest behoefte aan wat eenzaamheid had — en na de dienst was haar zitplaats drijfnaat. Jammer overigens. Als onze jeugd, naast alle eerbied voor de Heere en zijn woord, ook een beetje reële humor kreeg bijgebracht, zouden veel „frustraties” vermeden kunnen worden. Tussen haakjes, voor wie het nog niet wist: frustraties is een modern woord voor spoken, haakjes sluiten.

Een van onze kinderen, kleuter nog, zei eens na de dienst tegen ons: „ik had willen vragen of de dominé nog even wilde doorgaan, het was alles zo mooi — maar dat mocht zeker niet?” Ik heb geantwoord: „kind, had het toch rustig gedaan, dat zal niemand je kwalijk nemen”.

—o—

Ja, waarom zijn onze kinderen zo benauwd hun mond open te doen in de kerk? Voor snoepen zijn ze wel te porren. Voor gefluister zijn ze ook wel thuis. Maar om een verstandig woord te zeggen — zo maar tussen al die officiële verstandigheid in — daar deinzen ze voor terug. Vorig jaar nog preekte een dominé over een bekend koning van Israël. Ieder wist dat het Salomo moest zijn. Toen vroeg hij: wie van de kinderen kan zijn naam noemen, zeg het eens? Maar geen van onze welopgevoede kinders had ook maar het lef zijn vinger op te steken. Ik geloof dat alle ouders zich schaamden: ja over de vermeende onkunde van hun kinderen bedoel ik — niet over hun gebrek aan durf.

En toch — laatst hadden we een zogenaamde aangepaste kerkdienst voor gehandicapte kinderen. Maar dié durven wel mee te doen in de kerk! De predikant zei twee zinnen en stelde dan een vraag. De kinders gaven vlot en massaal het antwoord. De preek werd gewoon een samenspraak tussen predikant en gehoor. Het ging over de intocht van de Heiland in Jerusalem, gezeten op een ezel. Dominé vroeg: „kennén jullie ook een ezel?” Verschillenden juichten: „ja, de ezel van Pipo natuurlijk!” Zo, die wisten waar het over ging. Niet bedorven door een kerkelijke opvoeding, die de kinders als de grote mensen wil maken.

—o—

„Zeg broeder Jansen — vroeg eens een predikant midden in de preek aan een ouder-

ling — slaapt u of bent u wakker?” De ouderling zat namelijk geconcentreerd te luisteren, met zijn ogen dicht. „Ik luister dominé — antwoordde hij zonder op te kijken — gaat u rustig verder”. Nooit ben ik er helemaal zeker van geweest of hij werkelijk sliep of niet; maar vanaf dat ogenblik was hij in elk geval wakker. En het samenspraakje had enkele jaren zijn uitwerking in een slaperige gemeente. Van een andere predikant hoorde ik eens, dat hij zijn preek onderbrak en zo maar aan iemand vroeg: „wilt u uw buurman even wakker maken? Wat nu volgt gaat vooral hem aan!” — En een derde predikant, wie het ter harte ging dat diverse kerkgangsters buiten westen geraakten, zei: „weet u, na een lekkere maaltijd en op zo'n mooie zomerdag lijkt ook een kerkdienst soms aan aardappelmoeheid...” Ik verzeker u, dat ze allemaal wakker schrokken vanwege de algemene lach, waarvan de slapers onbegrepen het middelpunt bleken te zijn. En zo'n heilzame schrik wil soms jaren uitwerking geven.

Die algemene kerkelijke lach — wat kan dié bevrijdend werken. Een engelse predikant sprak: „er is nog veel meer over dit onderwerp te zeggen maar ik heb geleerd dat een goede preek is 'about God and about ten minutes'”. Letterlijk: over God en ongeveer tien minuten, maar dan in een beste woordspeling, die de hele kerk opluchtte.

Het moet de beroemde professor A. H. de Hartog zijn geweest, die, in de Amsterdamse Westerkerk uit het evangelie lezende, naar de ouderlingenbank overboog en vroeg: „wilt u nu eens goed luisteren naar wat hier volgt, beste broeders?” Hij was dezelfde, die de bakker en de schenker van Farao's hof exegetiseerde als: „bakkers zijn mensen die alles naar zich toe kneden; schenkers zijn mensen, die altijd van zich af schenken”. Om in het slotgebed te verzoeken, of God maar alle „bakkers” wilde ophangen...

Een van onze predikanten — een verstrooide maar een hele beste — zag mensen voorbij het raam van de kerkzaal gaan. Hij kreeg ineens angst dat we de zaal op tijd hadden moeten ontruimen voor een andere denominatie. Hulpeloos zei hij in de richting van de ouderlingen: „ik heb geen horloge bij me, hoe laat is het eigenlijk?” Een ouderling antwoordde: „u hebt nog alle tijd dominé, u kunt rustig doorgaan”. Zo — en niemand, die de preek te lang vond.

Een andere predikant was vrijwel klaar — aarzelde — en vervolgde toen: „tenslotte mag ik toch ook wel eens iets zeggen dat een dominé graag hoort?” En zei het slot van zijn preek, dat hem enige troost moge hebben gebracht. Waarom niet? Hij is ook kerkgangster — hoewel het in dezen zaliger is te geven dan te ontvangen.

Al deze dingen zijn zo kostelijk — misschien wel omdat ze zo zeldzaam zijn. En waarom zeldzaam? Zijn we nog altijd een beetje heidens geïmponeerd door de sacrale ruimte en de ernst van het numineuze? Vrezen wij dat de Heere geen „gewone” taal duldt? Geloven wij nog altijd dat voor het aangezicht des Heeren geen moeders met lastige kindertjes behoren te verschijnen? Maar die kleintjes, die buiten hun weten in Christus geheiligd zijn (om het zo moeilijk als het doopformulier te zeggen) behoren toch ook tot de gemeente? Thuis mogen ze toch ook jubelen onder het gezinsgebed? De lof des Heeren is zelfs gebaseerd op dit soort klanken, zegt psalm 8. Als zij niet zouden jubelen zouden de stenen van het kerkplein spreken!

—o—

Nog een paar anecdoten, als u het tot dusverre gevolgd hebt. Het is wat onnozele

praat maar niemand kan altijd even wijze dingen zeggen. Er was bij ons een predikant, die de term „Schrift en Belijdenis” zo vaak en met hoofdletters had uitgesproken, dat hij de volgorde van de woorden niet helemaal meer wist, als u begrijpt wat ik bedoel. Bij de tekstverklaring kwam hij met voorbedachte rade tot een apotheose, waarin hij uitzong: „en zó komt de Schrift in de lijn van onze Belijdenis, die immers heeft vastgeleg...” (volgde een citaat uit artikel zoveel van de NGB). Toen bemerkte ik, dat ik hardop zat te lachen. De dominé had het trouwens ook gemerkt. Na afloop reed ik hem naar huis en hij vroeg grimmig: „wat zal u hardop te lachen onder mijn preek?” Ik antwoordde: „sorry dominé, maar ik dacht dat u lollig wou zijn. Ik ben altijd blij als ik zie hoe de belijdenis op de Schrift aansluit — maar u ontdekte dat de Schrift ook al op de belijdenis kan aansluiten, en dat vond ik een goede mop!” De predikant is nimmer teruggekomen.

Maar de aardigste samenspraak in de kerk was als volgt. Een predikant las Jona 3 uit de vertaling van het bijbelgenootschap en zei bij vers 3: „hier staat dat Ninevé een geweldige grote stad was — maar de oude vertaling had het beter; daar staat 'een grote stad Gods' meen ik...” Hij keek aarzelend in de richting van de kerkeraad. Een ouderling had onmerkbaar een knikje gegeven, om de predikant de gewenste zekerheid te verschaffen. Deze greep de strohalm: „ja, hoe staat het er precies?” vroeg hij. De ouderling keek in zijn bijbeltje en antwoordde: „zoals u zegt: 'een grote stad Gods'”. „Ziet u wel, gemeente?” riep de predikant en las verder uit de nieuwe vertaling. Na afloop in de kerkeraadskamer bedankte hij de ouderling: „wat een geluk dat u de statenvertaling bij u had; ik was het werkelijk even kwijt”. De ouderling antwoordde: „ik had ook alleen de nieuwe vertaling bij me, maar ik deed het net als u uit het hoofd”...

En dan die predikant (nee we noemen geen namen) die een heerlijk lied citeerde en spontaan zei: „je zou het zó samen willen zingen, niet? Maar helaas, het staat in het verkeerde boekje!” — Of een andere keer, toen hij een term uit het kaartspel gebruikte en tegen een groep militairen zei: „jullie weet natuurlijk niets van kaarten af. Of wel soms? Toe, hou je nu niet zo dom!”

In een badplaats zou een predikant een collecte even aanbevelen. Hij zei ongeveer dit: „een flesje cola kost hier twee kwartjes, ezeltje rijden twee gulden en een boottocht twintig gulden. De gemiddelde vacatieganger geeft hier vijftig gulden per dag uit. God zegene uw milde gaven voor onze zending!”

—o—

Dat zijn toch niet alleen gewone anecdotes meen ik. Het zijn die heerlijke schokjes, die je onder de spanning van de heilige samenkost kunt ondergaan: de krenten in het brood zagezegd. Het besef dat we mensen zijn en blijven, die in alle religieuze verrukking (en bij alle theologische hoogstandjes) „just” mensen blijven. Dat besef geeft ons grond onder de voeten, rust, bevrijding, blijdschap. Het tovert een lach op alle gezichten; behalve van de godsdienstige mensen. De Heiland zei verrukkelijk reële dingen, die het overdenken waard zijn. Paulus maakte prachtige woordspelingen en interrupties. Ook Jacobus mocht het zeer gepeperd komen te zeggen. En als onze predikanten een lach op het kerkelijk gelaat toveren: een woord op zijn pas spreken, dan is dat gelijk gouden appels in zilveren gebeeldschalen. En is dat geen lach waard?

D. W. L. Milo - Vierhouten

De vorige maal zagen we dat Engeland zich aanvankelijk afzijdig hield van de Europese integratie. Het achtte zijn trotse Empire-traditie en zijn Commonwealth-relaties te belangrijk dan dat het zich in een nauw Europees keurslijf wilde dwingen. Engeland moest echter al snel konstateren dat het niet om de realiteit van het Europa van de Zes heen kon en dat de Gemeenschappelijke Markt de zes lidstaten geen windeieren legde: de economie binnen de Zes floreerde beter en groeide sneller dan de Engelse.

Bovendien zag Engeland zijn positie in de Commonwealth-sfeer langzaam afbrokkelen en zijn invloed in de wereld was niet meer wat ze vroeger geweest was. Ten derde kon het konstateren dat het in de E.E.G. met de supranationaliteit en de zgn. overdracht van soevereiniteit aan de Gemeenschap zo'n vaart niet liep. Dit alles leidde er al spoedig toe dat Engeland zijn oorspronkelijke positie herzag en een aanvraag tot lidmaatschap indiende, die echter door De Gaulle in 1963 negatief werd beantwoord. Inmiddels echter is ook de Franse houding veranderd: het heeft er geen bezwaar meer tegen dat Engeland en de drie andere kandidaatlanden tot de Gemeenschap toetreden.

Wat kunnen de redenen geweest zijn van deze wijziging in de Franse positie? In de eerste plaats is De Gaulle opgevolgd door Pompidou; de laatste benadert de problemen op een realistischer en pragmatischer wijze en benadrukt iets minder de grootheid en de roem van Frankrijk; hij heeft meer een zakelijk oog voor de concrete problemen; Pompidou is waarschijnlijk ook iets minder anti-Amerikaans dan De Gaulle was. Ten tweede heeft Frankrijk waarschijnlijk ingezien dat het in Europa toch niet alleen de leidende rol kan blijven spelen. Duitsland is economisch veel sterker en dat zal zich hoe langer hoe meer ook politiek laten gelden. Het is minder volgzzaam dan vroeger toen het eigenlijk blij mocht zijn dat het mee mocht doen. Denk b.v. aan de Ost-politik die Brandt is gaan volgen.

Een derde faktor zal zijn dat Frankrijk in Engeland een medestander ziet in al te integrationistische, federalistische en supranationalistische tendenzen in de Europese Gemeenschap tegen te gaan. Bovendien heeft Pompidou bij Engeland een toenemende oriëntatie op Europa gekonstateerd. Frankrijk wil, anders dan b.v. Duitsland en Nederland, Europa graag als een zelfstandige macht naast of tegenover de Verenigde Staten. De grote vraag zal nu zijn of het nieuwe West-Europa, inclusief Engeland zich als geheel meer Atlantisch zal (blijven) oriënteren, dan wel dat Engeland door zijn toetreding tot de E.E.G. en zijn nauwere samenwerking met het continent sterker zal worden losgeweekt van de V.S.

De Engelse toetreding is evenwel nog geen feit. Het is bekend dat het Engelse volk in grote meerderheid tegen aansluiting bij de E.E.G. is. Het aardige is, dat de Labourparty, hoewel Wilson zelf in '67 zich een enthousiast voorstander van aansluiting betoonde, thans in een vurige poging elektorale winst te behalen, de oude traditionele argumenten van de conservatieven tegen de aansluiting uit de kast haalt. Wilson kan moeilijk aannemelijk maken dat hij de toetreding op voor Engeland gunstiger voorwaarden zou hebben verkregen dan Heath en zijn onderhandelaar Rippon thans.

Het is nu nog niet met zekerheid te zeggen hoe het Europa van de Tien (de Zes met Engeland, Noorwegen, Denemarken en Ierland) zal gaan functioneren. Diegenen die hoopten, respectievelijk vreesden, dat de E.E.G. een aanzet zou zijn naar een federale staat, kunnen voorlopig teleur-, respectievelijk gerustgesteld zijn. Immers de Europese samenwerking die Pompidou en Heath voor ogen staat is er een van soevereine staten, zonder overdracht van bevoegdheden aan een supranationaal orgaan. Pompidou heeft wel een klein jaar geleden weer eens een „grand dessein” ontworpen waarin zelfs sprake was van een Europese regering, maar zo'n Europese regering zal in zijn model niet geënt zijn op de huidige Europese Commissie, onafhankelijk orgaan dat slechts aan het Europese Parlement verantwoording schuldig is, maar veeleer op de huidige Raad van Ministers, waarvan de ministers voor hun nationale parlementen verantwoordelijk zijn.

De vraag is echter of in de toekomst de

DE EUROPESE INTEGRATIE

(SLOT)

door

A. OOSTERHOFF - DEN HAAG

vergrote Gemeenschap dan nog in staat zal blijken tot het voeren van een slagvaardig beleid tegenover de vele problemen die om een oplossing vragen. We noemen b.v. de milieu-hygiëne, een vraagstuk dat typisch om een snelle internationale oplossing vraagt. Met talloze interne problemen worstelt de Gemeenschap nog, maar uiteindelijk is van meer belang de rol die West-Europa ten opzichte van de rest van de wereld zal behoren te spelen.

Bij haar oprichting werd de Europese Gemeenschap reeds verweten dat wanneer een beperkte club betrekkelijk rijke landen zich aaneensluit en intern de douanegrenzen afbreekt maar naar buiten een gemeenschappelijk douanetarief handhaaft, de rest van de wereld daarvan alleen maar nadeel kan hebben. Dit is echter niet juist, want behalve het interne handelsverkeer is ook het handelsverkeer tussen de Gemeenschap en de rest van de wereld sterk toegenomen; het gemeenschappelijk buitentarief is bovendien niet hoog.

Een ander punt van verwijt was, dat de E.E.G. een associatie aanging met een groep Afrikaanse landen, voornamelijk Franse koloniën, waardoor de andere arme landen van Azië en Zuid-Amerika gediscrimineerd werden. Dit is op zichzelf juist, maar men kan ook niet verwachten dat Europa ineens de verantwoordelijkheid voor heel de derde wereld op zich zou nemen. In de toekomst ligt hier echter wel zeker een taak. Bij de onderhandelingen met Engeland zijn dit soort problemen natuurlijk eveneens aan de orde geweest in verband met de landen, zoals Nieuw-Zeeland, waarmee Engeland speciale banden heeft. Nederland op zijn beurt heeft in de E.E.G. onlangs nog weer aandacht gevraagd voor Indonesië. Het hele probleem van de verhouding tussen rijke en arme landen vraagt evenwel om een mondiale oplossing, waartoe een sterke Europese samenwerking veel meer kan bijdragen dan de landen van West-Europa elk afzonderlijk. De houding van de Europese landen op de Unctad-conferentie in 1968 in New Delhi was nog beschamend. Een eerste, zij het kleine aanzet tot regeling in een groter kader is al gevormd doordat de E.E.G. een aanbod heeft gedaan aan 91 ontwikkelingslanden tot vrije invoer in de E.E.G. van een aantal producten.

De Europese Gemeenschap zal ook een grote rol spelen bij de beantwoording van de vraag, hoe het Europa van morgen eruit zal zien, met name de vraag of en hoe lang men nog steeds doorgaat met het steeds maar opdrijven van de economische groei zonder zich al te bewust vragen te stellen naar het waarom hiervan. Gaat West-Europa dezelfde kant op als de V.S. met hun veelal zo vermaterialiseerde consumptiemaatschappij of zal hier de vraag naar het welzijn en werkelijke leefbaarheid niet geheel en al worden verdrongen door de jacht naar welvaart en een steeds stijgend inkomen?

In 1967 schreef de bekende Franse publicist en politicus Jean-Jacques Servan-Schreiber een opzienbarend boek: De Amerikaanse uitdaging, waarin hij West-Europa vergeleek met de Verenigde Staten en op grond daarvan tot voor West-Europa weinigbelovende conclusies kwam. In het kort komt zijn kritiek op Europa op het volgende neer. Op technologisch gebied is er tussen de V.S. en Europa een enorme kloof; de Europeanen missen de slagvaardigheid om ideeën en uitvindingen om te zetten in realiteit; men is te traag en mist de souplesse om zich snel aan nieuwe omstandigheden en ontwikkelingen aan te passen en optimale winst te slaan uit nieuwe ontwikkelingen; men is ouderwets en staat onvoldoende voor vernieuwing open, men denkt in traditionalistische en verkalkte structuren; men creëert wel een Gemeenschappelijke Markt, maar het zijn de Amerikanen die er, al investierend in Europese ondernemingen, het meeste van profiteren; de onderlinge samenwerking tussen overheid, industrie en universiteit is onvoldoende ontwikkeld; het onderwijs is onvoldoende gedemocratiseerd, zodat teveel wetenschappelijk potentieel verloren gaat; dit alles leidt ertoe, dat de achterstand van West-Europa op de V.S. steeds groter zal worden, West-Europa zal uiteindelijk hopeloos achterblijven bij landen als de V.S., Canada, Japan en Zweden; door de toenemende Amerikaanse investeringen in Europese bedrijven dreigt West-Europa op den duur een nieuw soort kolonie van de V.S. te worden. Aldus Servan-Schreiber in 1967.

Nu is een deel van deze kritiek ongetwijfeld juist; een ander deel is achterhaald door nieuwere gegevens die hebben aangetoond dat de Westeuropese achterstand niet definitief behoeft te zijn en noodzakelijk groter moet worden, maar waar het uiteindelijk om gaat is het uitgangspunt, als zou het vanzelf spreken dat wij Europeanen een samenwerkingspatroon ambiëren zoals dat van de V.S.

West-Europa besteedt in vergelijking met de V.S. meer geld aan de marginalen in de samenleving: zieken, gehandicapten, ouden van dagen. Het personeelsbeleid in de bedrijven is humaner en minder uitsluitend op winst gericht. Hier stelt men andere prioriteiten. Met het geld dat in West-Europa wordt besteed aan de opvang en omscholing van de werknemers die zich uit de mijn- en landbouw moeten terugtrekken hadden wij ook een maanvlucht kunnen organiseren.

De werkelijke uitdaging is in wezen geen Amerikaanse; het gaat er niet om hoe we zo snel mogelijk als Amerika kunnen zijn; economische groei is nodig, maar niet om de V.S. te evenaren, doch om des te beter de bestaande noden te kunnen lenigen en nieuwe taken te kunnen aanvatten.

Tussen de vermaterialiseerde, uniforme American way of life en het bureaucratische Sovjet-Russische dwangstelsel ligt daar een opdracht voor het eens Christelijke West-Europa, dat mee daardoor een eigen inbreng dient te hebben in het meebepalen hoe de wereld van morgen er uit zal zien. Niet om zó hier op aarde een heilsrijk te vestigen, noch in een cultuuroptimisme dat geen oog zou hebben voor de veelal bittere realiteit, maar in de roeping recht te doen en barmhartigheid lief te hebben, een roeping die nog steeds, ja thans meer dan ooit, mondiaal van kracht is.

Dankbaar dat de Heere
alles goed maakte,
geven wij u met vreugde
kennis van de geboorte van

WYTSE ARRIËN

Broertje van Joke, Vronica,
Jessica, Corina en Geert.

A. Heetebrij
K. B. Heetebrij-Bouma

Ede, 28 augustus 1971
Arthur van Schendellaan 23

De „Ierse kwestie”

(2)

Met de troonsbestijging van Karel II (1660-1685) lijkt de algehele toestand te verbeteren; conflicten worden opgeruimd en de legermacht wordt tot een klein aantal terug gebracht. Maar omstreeks juli 1663 krijgen een aantal predikanten in Noord-Ierland de mededeling dat ze het eiland binnen twee weken moeten verlaten — doen ze dat niet dan komen ze in de gevangenis. Verschillenden van hen vertrekken hierop naar Schotland; zij die blijven worden gevangen gezet. Hierop volgt in 1665 een wet van het Ierse parlement die elke predikant van een andere dan de Staatskerk die het waagt het Heilig Avondmaal te bedienen, bedreigt met 100 pond boete. Of deze maatregelen veel effect hadden valt te bezien; regelmatig komen vooraanstaande Schotse predikanten hun geloofsgenoten in Ulster versterken, zij het dat ze dat heimelijk, in de particuliere woningen, moeten doen. In een brief naar Schotland schrijft één van hen: „Des Heeren werk schijnt hier (in Ierland) te herleven. Christus heeft hier een gemeente die in het schoonste gewaad en met het stralendste gelaat tot ons komt... de zon staat hoog boven dit land...” In deze tijd heeft het eiland Ierland 1.100.000 inwoners, waarvan 800.000 Rooms zijn en 300.000 Protestant. Van deze Protestanten zijn 100.000 Schotse Presbyterianen.

★ ★ ★

Met de troonsbestijging van de Roomse koning Jacobus II (1685-1688) neemt de spanning in het Britse rijk toe. Zijn remoniserende aktiviteit bleek openlijk toen hij de universiteit van Oxford in een Rooms seminarie omzette en Roomse graven in de Raad van State opnam. Waren tot dan de Nonconformisten (Dissenters, Afgescheidenen) het slachtoffer van de hegemonie der Staatskerk geweest, nu sloegen beide, Staatskerkers en Nonconformisten, de handen ineen tegen deze gemeenschappelijke vijand, Rome. En terwijl de Hugenoten, de slachtoffers van het Edict van Nantes in haar opheffing in 1685 en daarna bij honderden Frankrijk ontvluchtten en naar Engeland en Ierland kwamen waar de Protestantse bevolking bij het horen van hun ervaringen de schrik om het hart sloeg, was het resultaat van het gezamenlijk optreden der Engelse Protestanten de „Glorious Revolution” van 1688. Hiermee begint een nieuwe geschiedenis.

Op Guy Fawkes Day, 5 november 1688, landt stadhouder Willem III in Brixham, op uitnodiging van het Engelse volk bij monde van 7 Lords. Van Brixham voert zijn tocht naar Londen en daar aan-

gekomen hoort hij hoe zijn schoonvader, de Roomse koning Jacobus klaagt dat zijn eigen kinderen, „Protestants tot in merg en been”, hem verlaten hebben. Jacobus vertrekt nu in het holst van de nacht uit Londen en vlucht naar zijn beschermer, de Zonnekoning van Frankrijk.

Nadat Willem en Mary op 11 april 1689 in Westminster Abbey gekroond zijn, vertrekt King Billy naar Ierland en hij landt er 11 juni in Carrickfergus. Via Newry trekt hij met zijn leger van 36.000 man Franse Hugenoten, Hollandse Calvinisten, Duitse en Deense Lutheranen, Engelsen en Schotten en zijn maarschalk, de Hugenoot Schomberg, de troepen van zijn schoonvader tegemoet. Willem ontmoet dit 25.000 man sterke leger van Fransen en Ieren aan de oever van de rivier de Boyne en op 1 juli 1690 vindt de beslissende slag plaats waarbij koning Jacobus wordt verslagen en er van diens leger 1600 man sneuvelt, tegen 500 doden aan Willem's kant.

Voordat deze overwinning echter een feit was had Ierland in 1688 haar „Irish Night”, een massamoord op Protestanten, gepleegd door Roomse Ieren. Tijdens deze moordpartijen bood Londonderry onderdak aan een 30.000 Protestantse vluchtelingen en de stad had gedurende het beleg groot gebrek aan het allernoodzakelijkste — een rat werd in die dagen verkocht voor 1/— (een shilling), een muis voor 6d. (sixpence) — en deze toestand duurde 105 dagen! Het verraad van kolonel Lundy, de gouverneur, was de oorzaak dat 13 leerjongens op eigen houtje de stadspoort van Londonderry voor de vijand sloten en gesloten hielden onder het uitroepen van de beroemde en nog heden ten dage door Protestanten gebruikte leus „No Surrender”! Nu, de stad gaf zich niet aan de vijand over en toen koning Willem voet aan land zette om koning Jacobus te bevechten, stond deze stad aan zijn kant.

Nauwelijks heeft Willem ook in Ierland de macht in handen of de eensgezindheid die tijdens de strijd en nood onder de Ierse Protestanten gevonden werd is weer verdwenen. De Staatskerk vooral treedt aanmatigend tegen de Nonconformisten op en zelfs het Parlement wordt tegen hen opgezet. Vandaar dat het Ierse parlement in 1695 een verzoek tot uitvaardiging van de Toleration Act ontvangt, maar aangezien zich onder de 43 parlementsleden een 21 bisschoppen van de Ierse Staatskerk bevinden, slagen dezen erin om behandeling van dit verzoek uit te stellen tot 1697. Daarna krijgen de afgescheiden Protestanten het tijdelijk iets gemakkelijker. Terwijl de Protestanten kibbelen staan de Roomsen nog steeds in

contact met de naar Frankrijk gevluchte Jacobus II die van pauswege onverminderd het recht heeft om de Ierse Roomse bisschoppen te benoemen. Bovendien proberen ze de Penal Laws, de Strafwetten, te ontduiken.

★ ★ ★

In 1710 neemt de synode van de Ierse Staatkerk het besluit om het Evangelie tot de Ierse Roomsen in hun eigen taal, dus in het Iers, te brengen. Ze zeggen dan: „We hadden al lang het plan om onder de arme Ieren het Evangelie te brengen maar aangezien er maar enkelen onder ons zijn die de Ierse taal kennen, zagen we er geen weg toe. Nu door de goede hand Gods hun aantal uitgebreid is, achten we dat de Voorzienigheid een deur geopend heeft om te arbeiden tot bekering van dit arme volk”. Er worden dan 7 predikanten en 3 proponenten tot dit werk uitgezonden en de synode zorgt er tevens voor dat er een ruime voorraad Bijbels en catechismi in de Ierse taal aanwezig zijn. De duivel probeerde dit goede werk echter zoveel mogelijk te verhinderen door een strijd stussen High en Low Church te veroorzaken. Deze strijd vertraagde de arbeid onder de Ieren.

Omstreeks 1725 zijn de oogsten in Ierland uitermate slecht zodat het eenvoudigste voedsel al duurder wordt. Voeg daarbij de achteruitstelling van de Nonconformisten en deze beide feiten zijn de oorzaak dat de Ieren bij honderden het eiland verlaten, vooral Presbyterianen. Zo vertrokken er in drie jaar tijd zo'n 7000 naar West-Indië en in 1729 een kleine 6000 naar Amerika, een land dat hen blijkbaar erg trok want in een aantal nu volgende jaren komen er wel 10.000 jaarlijks in Amerika aan.

Toch is de 18e eeuw voor Ierland grotendeels rustig vergeleken bij verleden en toekomst; zelfs de opwekkingsbeweging van Wesley en Whitefield omstreeks 1750 gaat vrijwel geheel aan Ierland voorbij. Maar wanneer omstreeks 1770 opnieuw misoogst op misoogst vooral het noordelijke deel van Ierland teistert, trekken gewapende benden die zich Hearts of Oak & Hearts of Steel noemen, plunderend door het land en ze klagen dat „aangezien er onder ons zijn die weigeren de abnormale hoge huur aan onze huiseigenaar te betalen, zij uit hun woning gezet zijn waarna de woning aan Papisten gegeven is die beloven om elke huur, onverschillig hoe hoog, te voldoen”. Nu blijkt ook dat de godsdienst de greep op de massa verloren is. Opnieuw emigreren de Ieren naar Amerika en in 5 jaar tijd verliest Noord-Ierland op deze manier 1/4 aan handelsinkomsten en een even groot deel van haar bevolking.

★ ★ ★

Dan, terwijl Amerika met haar Vrijheidsoorlog bezig is en Frankrijk bezeten is van de revolutiegeest, besmetten de bacillen van opstandigheid ook Ierland en de gebeurtenissen volgen elkaar snel op. In Londen spant de Franse gezant Chauvelin samen met de ontevreden elementen en hitst de Ieren op, onderwijl in het leger kernen van verzet vormend en trachtend een Engelse revolutie voor te bereiden. In Belfast wordt in 1791 door Teobald Wolfe Tone de United Irish Society opgericht met het doel om van Ierland een onafhankelijke republiek te ma-

ken waarbij Frankrijk hem als ideaal voor ogen staat. Om dit te bereiken probeert Tone — zelf in naam Protestant — de Protestanten en de Roomsen gezamenlijk in zijn politiek te betrekken en hiertoe moet o.a. een eigen blad, de „Northern Star”, dienen. Wanneer er echter adviezen in de „Northern Star” verschijnen die vertellen hoe kruut gemaakt kan worden, hoe men wapens moet hanteren en welke militaire tactiek gevolgd kan worden, ontstaat er onrust en de publieke opinie begint zich te wijzigen. Opnieuw vormen zich spontaan groepen die bewoonde en onbewoonde streken doorkruisen en soms onveilig maken, zoals de Peep O'Day Boys en de Defenders, die zich van geheimtekens en wachtwoorden voorzien en bedienen wanneer er dan in september 1795 een botsing plaatsvindt tussen Defenders (onder aanvoering van priesters) en Volunteers waarbij de laatsten winnen, is dit min of meer het geboorteuur van de Oranje-orde die het antwoord van de Protestanten op de aanvallen van de Roomsen was.

Reeds in 1798 bewijst de Oranjebeweging haar diensten door de revolutie-opstand tegen te gaan die op 23 mei in Zuid-Ierland uitbrak en sinds 7 juni in het Noorden woedde. Hoewel er hulp uit Frankrijk aan te pas kwam, verloren de Ierse opstandelingen en Tone was genoodzaakt zich over te geven; daarna pleegde hij zelfmoord.

Niet zodra is deze revolutieopgong de kop ingedrukt of de Engelse minister Pitt acht het raadzaam om de parlementsleden van Engeland en Ierland te verenigen om zo eventuele groeiende invloed van Frankrijk te voorkomen. In 1801 krijgt hij zijn zin — de Act of Union is er door.

★ ★ ★

Als tegenhangers van de Oranjeorde verschijnen de Defenders voortaan onder andere namen: eerst heten ze Ribbonmen, daarna Ancient of Hibernians — anno 1971 bestaat deze orde! —; omstreeks 1842 noemen ze zich Fenians en vanaf het begin van de 20e eeuw gaan ze onder meer onder de naam Sinn Fein verder.

Volgens het Report of Select Committee on the State of Ireland, 1832, legde iedere Ribbonman de volgende eed af: „Ik zweer dat ik, zoveel als in mijn vermogen ligt, koningen, prinses, hertogen, lords, graven, zal neersteken en allen die speculeren in landerijen en ketters zijn. Ik zweer dat ik nooit medelijden zal hebben met het gekerm en gemamer van stervende mensen, van de wieg tot de kruk, en dat ik tot mijn knieën zo diep in Oranjebloed zal waden”. En aangezien deze eed meermalen gepubliceerd is (door Protestanten uiteraard!) zonder dat dit rechterlijke vervolging veroorzaakte, mogen we aannemen dat de eedsinhoud niet ver van de waarheid zal zijn! Tone wordt in 1803 opgevolgd door Robert Emmet en onder diens leiding wordt er opnieuw een opstand beraamd. Ook die mislukt en Emmet wordt terechtgesteld waarbij hij als laatste woorden sprak: „Laat niet eer mijn grafschrift aanbrengen of mijn land moet haar plaats onder de naties ingenomen hebben.” Sindsdien is iedere Ierse opstand ondernomen in de hoop dat Emmet's grafschrift een feit zou worden.

De reeds genoemde Act of Union

Hoogveen - Mej. W. Ch. Taverne

van 1801 had niet slechts tot gevolg dat de Ierse Staatskerk één werd met de Engelse Staatskerk, maar bovendien kregen de Roomsen recht om de landsregering te kiezen en zelf gekozen te worden. Daniel O'Connell wordt nu het eerste Ierse parlements lid en het door hem gevolgde politieke systeem is te vergelijken met dat van dr Schaepman destijds bij ons: hij koos de zijde van de partij waarvan hij de meeste gunsten ondervond, onverschillig of die partij Protestant was. Hij slaagde er echter niet in om het vertrouwen van zijn volk te behouden en in 1845 stierf hij, diep teleurgesteld.

De Party Processions Act van 1883 was een andere wet die grote invloed op de dagelijkse situatie in Ierland had daar deze wet openbare herdenkingen van gebeurtenissen die een godsdienstige achtergrond hadden, verbood. Hierdoor werden alle partijen getroffen en de ontevredenheid onder het volk over deze wet was groot. Niettemin achtte de regering het blijkbaar nodig om deze wet 10 jaar later, in 1843, te vernieuwen — ze schafte hem ten slotte toch in 1872 af.

☆☆☆

Een affaire die voornamelijk Ierland betrof maar die geheel Engeland mede in vlam zette was de zogenaamde Maynooth-question. Maynooth, een plaatsje in de buurt van Dublin, herbergde sinds 1795 een opleidingsinstituut voor priesters. Dit instituut was opgericht dank zij een flinke som geld van het oude Ierse parlement en sindsdien werd het jaarlijks met rijksbijdragen gesteund. Wanneer het Ierse parlement in 1801 haar zelfstandigheid verliest, betekent dit dat Westminster ook in de zaken die Maynooth aangaan de beslissing te nemen heeft. In 1808 wordt de jaarlijkse bijdrage aan dit seminarie vastgesteld op ruim 9000 pond sterling, maar wanneer de bisschoppen dan om nog hogere bedragen verzoeken, komen van lieverlee de klachten over dit instituut binnen — Maynooth onderhoudt contacten met de vijand, Frankrijk; de studenten van dit college passen duistere praktijken toe — en in het gehele Britse eilandenrijk worden bijeenkomsten gehouden die gewijd zijn aan de Maynooth-kwestie, hetzij pro, hetzij contra. Naar aanleiding van deze onrust geeft de synode van de Ierse Presbyteriaanse kerk in 1845 de volgende verklaring uit: „De Presbyteriaanse kerk respecteert en bemint haar Roomse medeburgers, maar ze veracht het duistere, zielvernietigende en tirannieke systeem van het Pausdom dat hen gevangen houdt. De Presbyteriaanse kerk wenst hen

de vrijheden toe die haar eigen lidmaten, de Presbyterianen, ook hebben, maar ze gelooft dat het Pausdom uiterst schadelijk is voor hun werkelijke belangen, voor tijd en Eeuwigheid beide, en ze protesteert tegen alle subsidies van een Protestantse regering die dat pauselijke systeem kunnen aanmoedigen; speciaal van het pauselijke college te Maynooth dat tijdens de laatste parlements-zitting onder bescherming van het Gouvernement gekomen is...” Een andere bron merkt op „dat het een eerste stap is, en dat het krachtig leidt tot algemeen en geregeld onderhoud van de Roomse geestelijkheid door de Staat...” Niettemin krijgt Rome weer haar zin en Protestants Engeland ziet haar geld in Maynooth en daarna in andere soortgelijke projecten verdwijnen.

☆☆☆

Omstreeks de tijd van de Maynooth-debatten wordt Ierland geteisterd door een hevige aardappelziekte die grote hongersnood veroorzaakt. Vooral Connaught wordt zwaar getroffen en terwijl honderden Ieren sterven, emigreren duizenden naar Amerika. Onder de laatsten bevonden zich veel Fenians, de vroegere Ribbonmen, die als Amerikaans-Ierse Vrijheidsbeweging in de jaren die volgden voor de rebellerende Ieren een grote steun blijken te zijn. Een mogelijk gevolg van de Maynooth-affaire was de Bijbelverbranding in Dublin, in 1855 door de paters Redemptoristen. De aartsbisschop-primaat van het toen nog ongedeelde Ierland vergeleek deze daad met wat te Efeze gedaan was, Hand. 19:19, maar ondanks of juist dankzij deze vijandschap wordt Ierland in 1859 bezocht door een Revival, een opwekking, die zo krachtig is dat zelfs de gevreesde Ribbonmen erdoor onder beslag zijn, en het jaar 1859 wordt sindsdien dan ook aangeduid als het „Jaar der Genade”; volgens enkele bronnen waren er minstens 100.000 bekeerlingen.

In 1868 maakt Disraeli onder hoon-gelach van het Engelse Lagerhuis bekend dat de High Church Ritualisten (dit zijn Anglikanen die niet afkerig zijn van Roomse gebruiken, integendeel!) en de Roomse Ieren al lange tijd in het geheim samenwerkten en het nu in het openbaar doen. Dit feit nam niet weg dat Ierland grote haat aan de Staatskerk had. Gladstone had dit reeds bemerkt en hij verwachtte dat, wanneer hij de oorzaak wegnam, de Ierse toestand zou verbeteren. In 1869 werden de Ierse en de Engelse Staatskerk inderdaad gescheiden — de eenheid is dus van korte duur geweest, namelijk 68 jaar — maar het verwachte gunstige resultaat bleef uit.

☆☆☆

Tegen het eind van de 19e eeuw wordt Charles Stewart Parnell de opvolger van O'Connell. Hoewel Parnell grondbezitter is, neemt hij het voor de boeren op tegen de landeigenaren. Hij slaagt er in om leider van de Ierse fractie in het parlement te worden maar niet zodra wordt Parnell betrokken in een echtscheidingsprocedure of hij heeft afgedaan en de beweging voor zelfbestuur is weer een illusie rijker. Met het ingaan van de 20e eeuw zien we deze beweging voor zelfbestuur uiteenvallen in radicale en conservatieve groeperingen die

onderling sterk verdeeld zijn. De Sinn Fein-beweging onder Arthur Griffiths prefereert een monarchie met de Engelse koning in 2 waardigheden, nl. als koning van Engeland en apart van Ierland, met daarbij twee parlementen en een geheel gescheiden bestuur. De Ierse Republikeinse Broederschap (Irish Republican Brotherhood) daarentegen met aan het hoofd Tom Clarke wenst een onafhankelijke republiek, evenals de meeste Sinn Feiners trouwens. Deze laatsten stonden omstreeks 1910 op het punt een burgeroorlog tegen de Unionisten (de Protestantse regeringspartij in Ulster) te beginnen. Deze Unionisten werden geleid door Edward Carson en ze waren fel tegen zelfbestuur omdat ze niet door het Roomse Dublin geregeerd wilden worden („Home Rule is Rome Rule”). Toen de Britse regering Ierland dan ook een beperkt zelfbestuur aanbood, dreigden de Unionisten een afzonderlijk bestuur in Ulster te zullen vestigen en het resultaat was het „Solemn League and Covenant” van 28 sept. 1812 ondertekend door ruim een half miljoen Ulstermannen; en om het te bekrachtigen tekenden velen met hun bloed. In datzelfde jaar ontstond tevens de beweging van Ulster-Volunteers. De Ierse Nationalisten riepen als antwoord eveneens vrijwilligersorganisaties in het leven. Zo ontstonden o.a. de reeds eerder genoemde Ierse Republikeinse Broederschap, een uitloper van de Sinn Fein, en de Irish Volunteers. Eén van de eerste leden was Eamon de Valera, de latere president van de Ierse Republiek.

Terwijl de Eerste Wereldoorlog aan de gang is, wordt in stilte een provisorisch kabinet der Ierse Republiek-in-woording opgezet en in 1916 gaat graaf Plunkett naar Rome om op Goede Vrijdag met de apostolische zegen van paus Benediktus XV op de voorgenomen plannen, terug te keren. Welke plannen? De omverwerping van het Engelse gezag! Op Paasmaandag slaan de Nationalisten in Dublin toe maar tevergeefs. De wapens die per Duits schip naar de Ierse opstandelingen onderweg zijn komen te vroeg aan; Sir Roger Casement gaat per onderzeeër naar het wapenschip toe maar hij wordt gearresteerd, de zaak lekt uit en de opstand eindigt in een bloedbad terwijl diverse gebouwen in Dublin, o.a. het postkantoor, geneel uitbranden. De bevolking is geïrriteerd en ze beschouwt de politici als De Valera en Griffiths als heethoofden.

Na deze Paasopstand wordt De Valera leider van de Sinn Fein. Hij tracht zijn gestelde doel te bereiken door regelmatig naar Amerika te gaan om daar bij de Fenians geldelijke en morele steun te ontvangen. Wanneer echter bekend wordt dat een Ierse geheime agent door een Duitse onderzeeër in Galway aan land gezet is — tijdens de 1e W.O. was Zuid-Ierland zeer open voor Duitse propaganda — grijpt de Britse regering in door De Valera en nog een zeventig andere Sinn Fein-leiders naar Engelse gevangnissen te transporteren. De Valera ontsnapt! Inmiddels is de beruchte Irish Republican Army (I.R.A.) ontstaan met als leider Michael Collins, een bruto, die de I.R.A. haar tactiek gaf zoals die nog heden ten dage toegepast wordt; bomaanslag op bomaanslag volgde en er werd vermoord, vooral op Engelsen, dat het bloed als water vloede.

In het derde jaar van de revolutie, in 1921, probeert koning George V een vreedzame oplossing te vinden en hij nodigt De Valera voor een bespreking uit. In het begin vlot het niet want De Valera laat de eis van het ongedeelde zelfstandige Ierland niet varen. Maar wanneer hijzelf kort daarna verhinderd is om aan de besprekingen deel te nemen, besluiten zijn gemachtigden om de voorwaarden van Engeland te accepteren en ze tekenen de overeenkomst die afscheiding van Ulster inhoudt. Wanneer De Valera dit hoort is hij woedend maar zijn broeders sussen hem. Ulster volgt alsnog wel! Maar niet zodra zijn de Britse troepen uit Ierland vertrokken — 1922 — of er breekt een burgeroorlog uit tussen de regering van de Ierse Vrijstaat, geleid door Collins en Griffiths, en de Republikeinen, geleid door De Valera. Opnieuw is Dublin toneel van strijd en dienaarlijk zijn het de Republikeinen met De Valera die verliezen. Nauwelijks hebben Collins en Griffiths echter de onbeperkte macht in handen of beiden sterven. Nu neemt Cosgrave de leiding van de Vrijstaatregering over. De Valera en de I.R.A.-leiders worden genoodzaakt onder te duiken maar wanneer Cosgrave vier maanden later verkiezingen uitschrijft, laat De Valera vanuit zijn schuilplaats weten dat hij zich kandidaat stelt en dat hij de verkiezingscampagne persoonlijk zal voeren. Hiertoe verschijnt hij op een bijeenkomst in Ennis maar hij wordt door troepen van de Vrijstaat gearresteerd en bijna een jaar lang gevangen gehouden. Terwijl hij in de gevangenis zit wordt hij tot leider gekozen en wanneer in 1924 een algemene amnestiewet aan de Republikeinen hun burgerrechten hergeeft, komt De Valera vrij. Nu breekt hij met de Sinn Fein en hij richt een eigen Republikeinse partij, de Fianna Fail (Strijders van het Noodlot) op — de Fianna Fail heeft ook nu, anno 1971, de meerderheid in de Ierse Republiek; en de premier, Jack Lynch, is een trouw Fianna Failer — welke partij in 1932 de meerderheid in het Ierse parlement behaalt en sindsdien, met een onderbreking van een jaar of acht, de leidende partij in de Ierse Republiek is. In 1949 volgt de zelfstandigheid van Zuid-Ierland doordat ze uit het Britse Gemenebest treedt; en vanaf dat moment werkt ze onophoudelijk om Ulster dat spoor te laten volgen. Ulster verzet zich nog.

—o—

Letten we nu nog op enkele actuele feiten.

Ten eerste is er de I.R.A.-terreur. De I.R.A. is de politieke kant van de Sinn Fein en in naam is deze beweging verboden. De werkelijkheid is echter dat langs de grens Noord/Zuid, op de zuidelijke helft, trainingskampen van de I.R.A. vrijwilligers opleiden in het hanteren van wapens. Geheime munitie-depots bevatten de modernste geweren — een verslaggever van de London Evening Standard deelt in genoemd blad zijn ervaringen mee die hij tijdens een bezoek aan zo'n kamp opgedaan heeft. Springstof zat in onderaardse gangen verborgen — zo'n 800 pounds op de plek waar hij was; 200 pounds is voldoende om een schip te laten zinken! — en naar zijn zeggen lag er Zweedse munitie. (Prof. Tel 19-12-70) Niettemin is óók de I.R.A. inwen-

dig verdeeld. De drie grootste afdelingen erin zijn

- a. de zgn. Traditionelen (Gradualists), oftewel Roden. Zij hebben communistische ideeën maar de andere I.R.A.-richtingen vinden hen te passief. Leider van de Traditionelen is Cathal Goulding.
- b. de Provisionals oftewel Groenen. Zij vormen de grootste I.R.A.-groep en zij propageren wapengeweld en opstand. Deze groep is vooral verantwoordelijk voor de vele moordaanlagen en ze zien er niet tegenop om leden van de Traditionele I.R.A. van kant te maken als het zo uitkomt. De Zuid-Ierse oud-minister Blaney die aan de kant gezet is vanwege zijn aandeel in de geruchtmakende wapensmokkel van vorig jaar, moet één van de inspecteurs van deze Provisionals geweest zijn (NRC. 10-3-71)
- c. Saor Eire (= Vrij Ierland), een splintergroep waarvan het programma onbekend is.

Om aan de nodige fondsen voor wapenimport etc. te komen, heeft de I.R.A. een loterij opgezet. Verder onderhoudt ze contacten met internationale guerilla-groepen, bijv. de Irish Arab Friendship Society, een beweging die veel I.R.A.-leden telt. Sean Ryan, eveneens lid van de I.R.A., is de leider van deze Iers/Arabische beweging en hij was dan ook, met Mairin de Burca, Iers afgevaardigde van de conferentie in Amman. Hierbij waren tevens E' Fatah-leiders aanwezig! (Prot. Tel. 24-10-70). Ook de Black Panther-beweging onderhoudt relaties met de Ierse rebellen en reeds in 1956 kwamen Russische guerrilla-leiders naar Ierland om de I.R.A. instructies te geven. (Prot. Tel. 11-4-70)

Een andere beruchte beweging is de Civil Rights Association (C.R.A.), de Beweging voor Burgerrechten, die in 1966 opgericht is en die oorspronkelijk uit ontevreden elementen uit de diverse politieke richtingen besond. De C.R.A. heeft zich het volgende programma gesteld:

- a. Boycot van kleinbedrijf en zakenman.
- b. Hongerstakingen.
- c. Fabrieksstakingen.
- d. Weigering om belastingen te betalen.
- e. Lamleggen van openbaar vervoer.
- f. Posten bij vergaderingen.
- g. Bezetten van huizen.
- h. Eigen verkiezingen en besturen tegenover de officiële.
- i. Boycot van „Civic Weeks”.

Tot 1969 stond Betty Sinclair, een oude communiste, aan het hoofd van de C.R.A. Sinds die tijd is het Frank Gogarty, een tandarts uit Belfast, die de leiding heeft en die vanwege zijn openlijke geweldpleging en contacten met de I.R.A. reeds meermalen terechtgestaan heeft en zich nog regelmatig verantwoordelijk moet.

De People's Democracy (Volksdemocratie) is de dochter van de C.R.A.

Deze People's Democracy startte in oktober 1968 als een studentenbeweging van Queen's University, Belfast. Bernadette Devlin is door deze partij in de politiek en daarmee in Westminster Parlement gebracht, maar ze was dan ook één van de eerste leden en tevens één van de vurigste. De P.D. is een uitgesproken revolutionair-socialistische beweging en volgens Bernadette heeft het socialisme in Ierland geen kans van slagen wanneer Ierland gedeeld blijft. Vandaar haar ijveren tot éénwording.

De huidige leider van People's Democracy is Niall Vallely.

Van de revolutionaire bewegingen naar de sociale voorzieningen is een grote stap, maar de afstand tussen de sociale voorzieningen van Ulster en die van de Ierse Republiek is enorm. De premier van de Republiek, Jack Lynch, kon niet anders dan erkennen dat zijn Republiek een driehonderd miljoen pond sterling (!) op zal moeten brengen om het peil te bereiken van de sociale voorzieningen in Ulster. Geen wonder dat a.s. moeders uit de Republiek even naar Ulster gaan om daar hun kind ter wereld te brengen. Ze profiteren dan van vrije geneeskundige hulp en van extra voedingsmiddelen zoals vruchtensap en melk bovendien. Verrijkt keren ze dan naar hun Republiek terug — en de Protestantse Ulsterman maar betalen!

Een ander punt is het onderwijs. In Ulster betaalt een ongehuwd onderwijzer met een inkomen van 1800 pond een jaarlijkse belasting van 440 pond. Is de onderwijzer echter een pater of een ander lid van een geestelijke orde, dan wordt de door hem betaalde belasting (in ons geval dus 440 pond) door de regering in haar geheel aan de bisschop terugbetaald! Typisch, maar de Republiek met al haar geestelijken kent geen soortgelijke regeling. Daar komt bij dat de kloosterscholen in Ulster — vrijwel alle met internaat — leerlingen uit de Republiek opnemen. Maar... deze leerlingen worden opgeleid op kosten van Ulster. De paters en nonnen worden door de regering betaald; alle primair en secundair onderwijs in Ulster is vrij, evenals de geneeskundige verzorging van schoolgaande jongeren tot 20 jaar!

Dan is er het kiesrecht. Hierbij moeten we onderscheid maken

tussen de verkiezingen voor de landsregering, dus de parlementen Stormont te Belfast en Westminster te Londen, en de plaatselijke verkiezingen. Voor de Stormont-verkiezingen zijn de vereisten tot actief kiesrecht: a. Brits onderdaan, gedurende drie maanden in het betreffende kiesdistrict woonachtig zijnde en de leeftijd van 21 (straks 18) jaar bereikt hebbend. Voor Westminster moet de kiezer: b. Brits onderdaan of inwoners van de Ierse republiek (ra, ra!) zijn; gedurende drie maanden in het betreffende kiesdistrict woonachtig zijnde en eveneens 21 (18) jaar oud zijn. De plaatselijke verkiezingen staan daarentegen slechts open voor hen die op één of andere wijze plaatselijke belastingen betalen zoals huiseigenaren, fabrikanten en grondbezitters. Het verschil in aantal stemmen tussen deze tweesoortige verkiezingen is minder dan men zou verwachten. Bij de verkiezingen in 1961 waren er voor het Parlement 900.270 stemgerechtigden en voor de plaatselijke verkiezingen 645.461. Van de politieke partijen in Ulster zijn de volgende de belangrijkste:

- a. Unionisten — de leidende regeringspartij.
- b. Protestantse Unionisten — de groep van ds Paisley.
- c. Social Democratic & Labour Party (S.D.L.P.) — Gerard Fitt.
- d. Nationalist Party — Edward M'Ataer.

De beide eersten verzetten zich met hand en tand tegen annexatie door de Republiek. De twee laatsten hebben de eenwording van Ierland tot eerste doel; daarna volgen socialisme en communisme wel.

WE WAREN ER BIJ!

(in Haren)

Een speciale ingang voor genodigden, lange rijen meest verkeerd geparkeerde welvaarts-auto's, geroezemoes van een wachtende schare die niemand tellen kon, nerveuze orde-commissarissen en koeriers, een klaterend preludium en fuga van Bach op een ruig positief door een uitmuntend organist gespeeld — en dan stilte.

De stilte, waarin the saint go marching in. Een vermoeide maar altijd evenwichtige en slagvaardige ds G. Visee die ten kansel opklom, een votum, een staande lofzang die buiten het officiële boekje ging, (maar verrukkelijk gezongen, dat wel) en dan de zengroet van die zo bekende, temperamentvolle, hese stem, die stem waarin diepe ernst en argeloze humor een duet zingen.

Ja, de gemeente van Haren had onze redacteur „officieel” aan zich zien verbinden; de naam van ds C. H. Lindeboom staat er borg voor, dat deze band wél gelegd is. Dus

toen de schriftlezing gedaan was viel de spanning te meten.

Op dat ogenblik werd aller aandacht getrokken door de operatie „frisse lucht” (de koster had blijkbaar Handelingen 20 gelezen over die langdurige preek en die ingeslapen jongeman) en ds Visee concludeerde goed verstaanbaar: „dát is een gezonde toestand — in de kerk moet het maar altijd fris blijven!” — Dat was geen officiële taal en misschien geen Woordbediening (o, dacht u dat?) maar het ontwapende op slag elke kritische luisteraar, indien aanwezig, tekende haar-scherp de persoon van ds G. Visee (zelf zo'n krent in het zondagsbrood) en knoopte de band tussen herder en kudde wellicht nog beter dan met het officiële bevestigingsformulier mogelijk ware.

Van zijn preek — over de zaaier — onderhoud ik u elk detail. Dan had u er maar bij moeten zijn. Alleen het begin is de vermelding

waard: „zo, broeders en zusters, en ú maar wachten op een intrepreek? Weet u eigenlijk wel wat een intrepreek is? Ik niet. Laten we daarom maar aan het werk gaan en gewóón preken”. En wat ds Visee gewoon noemt, daar gaat een ander voor in Haren wonen.

Natuurlijk diverse sprekers. Een liberale burgemeester, die dankte omdat deze kerk voor de overheid bidt; en die ons vroeg het zesde couplet van het Wilhelmus te zingen. (Stel u voor: er zijn gereformeerden, die 'Mijn schild ende betrouwen' het tweede couplet durven te noemen!). Dan een predikant, die namens een zestal vrije kerken ds Visee verwelkomde (hij keek op het briefje, of er intussen niet nog een was bijgekomen); een Christelijke Gereformeerde collega uit Groningen, die ontroerd ds Visee begroette en hartelijk vroeg om dezelfde contacten als in Kampen zijn gelegd, in de hoop dat deze tot samensmelting mochten leiden...

En ons aller ds Visee, die zich „op zijn oude dag” nog eens verbond aan een „lekker lastige gemeente”. Zo gaat deze zaaier een nieuw veld bezaaien. De oogst blijkt later wel.

D. W. L. MILO

KERKNIEUWS

Beroepen: te Urk-Nagele-B: kand. H. J. J. Feenstra te Amsterdam.

Aangenomen: naar Marknesse (NOP): kand. B. Wielenga te Barendrecht.

Bedankt: voor Veenendaal-B: ds P. Deddens te Rozenburg; voor Driesum-Murmerwoude-B: ds W. Wierenga te Berkel-Roodenrijs.

Wageningen — Met ingang van zondag 19 september a.s. zullen de diensten van de Vrije Gereformeerde Kerk worden gehouden in de Cunerakapel aan de Markt te Wageningen. De morgendienst zal aanvangen te 9 uur en de namiddagdienst te 14.30 uur.

Eindhoven — Na in de morgendienst te zijn bevestigd door ds C. van Leeuwen te Bilthoven, hoopt ds E. R. Postma intrede te doen in de middagdienst van zondag 19 september a.s.

Wilt U even onze bladzijde in het „blauwe boekje” bijwerken?

Predikant: ds E. R. Postma, geb. 14 januari 1924. Pred. te Blokzijl 23 november 1952. Breukelen 23 december 1956. Eindhoven 19 september 1971. Adres: Rietveldlaan 11, telefoonnummer wordt ter zijner tijd opgegeven.

Adres kerkeraad: B. R. Schat, Van Renesseweg 15, tel. 040-112686.

Ledenadministratie: Mevr. L. Schat-Klein, adres zie boven.

Op Zijn tijd heeft onze Hemelse Vader thuis gehaald onze geliefde moeder, groot- en overgrootmoeder

JOHANNA STOOVogEL-NOORT

in de ouderdom van 80 jaar.

Zij nam afscheid van haar kinderen en kleinkinderen met de woorden van Psalm 3 vers 2 (berijmd).

Amersfoort,
J. Stoorvogel
J. Stoorvogel-de Groot

Driehuis,
M. Beute-Stoorvogel
A. Beute

Velp,
L. Duys-Stoorvogel
A. S. Duys

Velp,
J. v. d. Veen-Stoorvogel
D. v. d. Veen

Voorburg,
W. Stoorvogel
G. Stoorvogel-Kramer
Klein- en achterkleinkinderen

Velp (Gld.), 5 september 1971

Correspondentie-adres:
A. S. Duys, Daalhuizerweg 35, Velp

De begrafenis heeft inmiddels plaats gevonden.

JAN GODSCHALK

en

DEA AALBERS

delen U met genoegen mee, dat hun huwelijk voltrokken zal worden D.V. op 2 oktober 1971 in Willowdale, Ontario, Canada.

Toekomstig adres:
907 Shaw Street, Toronto 4, Ontario, Canada.

Weduwe, 60 jaar,
eigen huis bewonend in mooie plaats in 't Oosten van het land,

ZOEKT IEMAND OM MEE SAMEN TE WONEN

Brieven onder no. 109 bureau „Opbouw,” Slotlaan 220, Zeist

GELDERSE KERKEDAG

APELDOORN

ZATERDAG 18 SEPTEMBER

AANVANG 10 UUR

dhr. C.v. Dorp rd

dhr. W. Schelhaas rd

dhr. C. de Jong rd

dhr. T.v/d Zwaag rd

mev. J. Kaas rd

dhr. H. Klein rd

mevr. Vergunst rd

dhr. P. Pasje rd

dhr. C. Mieras rd

dhr. C.v. Vlist rd

dhr. Vroegindewey rd

dhr. J. Glas rd

dhr. C.v/d Berg rd

dhr. Kremer rd

dhr. K. Veenhof rd

dhr. C.v. Vlist rd

dhr. P. Pasje rd

dhr. C.v. Vlist rd

dhr. Vroegindewey rd

dhr. C.v. Dorp rd

dhr. W. Schelhaas rd

dhr. C. de Jong rd

dhr. T.v/d Zwaag rd

mev. J. Kaas rd

dhr. H. Klein rd

mevr. Vergunst rd

dhr. P. Pasje rd

dhr. C. Mieras rd

dhr. C.v. Vlist rd

dhr. Vroegindewey rd

dhr. J. Glas rd

dhr. C.v/d Berg rd

dhr. Kremer rd

dhr. K. Veenhof rd

dhr. C.v. Vlist rd

dhr. P. Pasje rd

dhr. C.v. Vlist rd

dhr. Vroegindewey rd

wij kunnen hier niet al onze abonnees noteren..

dat is ook niet nodig

Wel is het noodzakelijk, dat het aantal abonnees steeds toeneemt omdat.....

daarom is het zo nodig

- Het positief christelijke steeds meer uit onze samenleving verdwijnt.
- De zedenverwildering (ook in de dagbladen) hand over hand toeneemt.
- Duizenden gezinnen geïnfecteerd worden door de geest van de tijd.
- Ons christelijk volksdeel steeds meer de vaste koers kwijtraakt.
- Dat er gedegen voorlichting wordt gegeven.
- Dat het RD in elk christelijk gezin verschijnt.
- Dat elke abonnee er een nieuwe abonnee bij wint
- Dat ons reformatorisch volksdeel de gelederen sluit

uw gezinnen en het RD horen bij elkaar

Hierlangs afknippen

Wie zich NU REEDS door middel van nevenstaande bon abonneert, ontvangt het blad 14 dagen gratis. De abonnementsprijs ligt op hetzelfde niveau als dat van andere dagbladen. De abonnementsstermijn is minimaal 1 kwartaal.

bon in open enveloppe zenden aan:
N.V. REFORMATORISCH DAGBLAD,
Korenstraat 9 - Apeldoorn

voor een werkelijk verantwoorde krant

Ondergetekende (naam): .....

Straat en huisnummer: .....

Woonplaats: .....

geeft zich hierbij op als abonnee op het Reformatorisch Dagblad.

(O)

Datum: ..... Handtekening: .....